

Любомир Винар

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ Д-РА ОЛЕГА КАНДИБИ

Впровадження

Не зважаючи на багатогранну наукову і суспільно-політичну діяльність д-ра Олега Кандиби-Ольжича і його тривалий вклад у розбудову української національної культури в 20-му столітті, до сьогодні не появилася жадна обширна студія, ані монографічне дослідження, присвячене його життю і творчості. Тяжко виправдати цю поважну і незрозумілу прогалину в науковому дослідженні видатного українського вченого і провідного громадського діяча. Наша праця присвячена виключно дослідженню наукової і академічної діяльності О. Кандиби, яка охоплювала неповних 19 років, починаючи від 1925 і кінчаючи травнем 1944 року, коли він був заарештований гестапом у Львові. Уважаємо, що загально прийнята думка, що О. Кандиба зовсім перервав свою наукову працю в 1939 або 1940 роках вимагає ґрунтовної переоцінки, і на нашу думку ця гіпотеза не витримує критики. Проте це питання розглянемо пізніше. Наразі хочемо лиш підкреслити, що наукова і академічна діяльність Кандиби проявлялася в різних видах протягом різних періодів його життя і цю працю не слід обмежувати лише до ділянки археології.

Діапазон наукової діяльності і творчості О. Кандиби був широкий і охоплював археологію, історію, історію мистецтва, етнографію, літературу та інші академічні дисципліни. Досліджуючи його наукову діяльність, слід взяти до уваги участь Кандиби в археологічних експедиціях, працю в різних наукових установах і музеях, його науково-організаційну і високошкільну педагогічну працю в українських і не-українських установах, редакційну працю наукових і науково-популярних публікацій і його зв'язки і співпрацю з різними вченими. Також у реконструкції й аналізі цієї багатовимірної діяльності, не можна не згадати про його збирання історичних джерел і фольклорних матеріалів, зокрема записування українських народних пісень, що вказує на його безпосереднє зацікавлення українською етнографією. І врешті дослідник наукової праці О. Кандиби мусить взяти до уваги його погляди на ролі і завдання української науки в контексті розвитку української національної культури. Отже, як бачимо, засяг наукової діяльності О. Кандиби доволі широкий і охоплює різні ділянки наукової і науково-організаційної праці.

Для кращого охоплення і зрозуміння провідних етапів наукової діяльності д-ра Кандиби, автор цієї праці для обговорення і доповнення

виготовив відповідну періодизацію академічно-наукової його діяльності, яка хронологічно охоплює три основні періоди, які збігаються з його перебуванням в різних місцевостях Західної Європи, зокрема Праги, України і Америки. До уваги беремо такі періоди його академічної і наукової діяльності:

- I. *Роки 1925—1930* — це період університетських студій у Празі і початків його наукової археологічної праці. Свої університетські студії О. Кандиба кінчає в Карловому університеті в Празі, де одержує докторат філософії. Також в тому періоді студіює на УВУ і в інших українських високих школах. Археологічні розкопи провадить в Чехословаччині і в Західній Україні.
- II. *Роки 1931—1940* — це період інтензивної наукової і академічно-педагогічної діяльності О. Кандиби. Беручи до уваги його короткий життєвий шлях цей період можна умовно назвати «золотою добою» його діяльності і наукової творчості. Це також час появи його основних наукових праць в різномовних наукових виданнях, його кількарічної співпраці з Гарвардським університетом і УВУ. Цей період також охоплює організацію Українського Наукового Інституту в Америці.
- III. *Роки 1941 до травня 1944* — це період революційної боротьби на українських землях, яку очолював О. Кандиба. У цьому часі його наукова діяльність була припинена — але вона ніколи не припинилась. В цьому часі О. Кандиба був членом Археологічної Комісії НТШ (1941—1944), яку очолював Я. Пастернак. Кандиба живе в підпіллі, але рівночасно збирає історичні і фолклорні джерела, співпрацює з українськими вченими в західній і східній Україні, і розбудовує українську національну культуру. Звичайно революційна діяльність Кандиби обмежила його наукову працю в тому часі, але її зовсім не перервала.

Автор цих рядків свідомий того, що вищеподана періодизація наукової і науково-організаційної діяльності О. Кандиби не є досконалою і можливо має певні прогалини. Тому віримо, що ця періодизація буде в майбутньому критично обговорена і доповнена.

Огляд праць про наукову діяльність О. Кандиби

Статті присвячені науковій діяльності і творчості О. Кандиби нечисельні в порівнянні з спогадами і статтями, що відносилися до його поетичної творчості і політичної діяльності.

Наш короткий огляд зачнемо із відмічення праці О. Кандиби «Досліди на галицькому Поділлі» в якій знаходимо важливі інформації про його археологічну діяльність в 1928 і 1929 роках.¹ Деякі цінні інформації знаходимо в працях Семена Наріжного, який подав в них відомості про працю молодого археолога в празьких українських уста-

¹ Олег Кандиба, «Досліди на галицькому Поділлі в рр. 1928 та 1929», *Записки НТШ*, том. 164, 1934, стор. 1—14.

новах.² Додаткові інформації про наукову діяльність Олега Олександровича до 1939 року знаходимо в кількох інших виданнях.³ Аж після Другої світової війни появилось декілька статей, в яких безпосередньо або посередньо обговорювано його наукову діяльність і творчість. З них у хронологічному порядку згадаємо такі статті: Проф. Д., «Пам'яті археолога д-ра Олега Кандиби»;⁴ В. Державин, «Олег Кандиба Ольжич, як поет і науковий діяч»;⁵ Дмитро Штогрин, «Наукова праця О. Кандиби-Ольжича»⁶ і Іван Розгін, «Д-р Олег Кандиба-Ольжич».⁷

За винятком статті Д. Штогрин, вищенаведені публікації являються публіцистичними статтями, в яких знаходимо багато фактичних помилок про наукову діяльність О. Кандиби вклячаючи хибну хронологію його діяльності. Працю Дм. Штогрин можна уважати першою спробою дослідження наукової праці О. Ольжича на основі деяких джерел та літератури. Проте автор не мав доступу до важливих архівних матеріалів, а тому в цій праці також знаходимо помилки, які зокрема відносяться до наукової співпраці Кандиби з американськими установами.

Науковій творчості археолога присвячена лише одна стаття Я. Пастернака, який його знав і подав коротку, але цінну характеристику його наукової археологічної творчості та визначив його вклад в українську археологію.⁸ Із спогадів, які мають безпосереднє відношення до наукової праці О. Кандиби згадаємо праці М. Андрусяка і Михайла Шляхтиченка — обидва автори знали його особисто і подають у своїх спогадах деякі цінні інформації.⁹

² Семен Наріжний, *Українська еміграція*, част. I. Прага: Музей Визвольної Боротьби України, 1942, стор. 132, 197, 203, 251; 15 *літ діяльності Українського Історично-філологічного Товариства в Празі (1923—1938)*. Прага, 1940, стор. 11—13.

³ 2. *Український Науковий З'їзд у Празі*. Прага: Український Академічний Комітет, 1934, стор. 52—53, 141—142. Також важливі інформації про університетські студії О. К. знаходимо у офіційних виданнях УВУ і Карлового університету в Празі в 1930-их роках.

⁴ Проф. Д., «Пам'яті археолога д-ра Олега Кандиби», *Промінь*, рік I, ч. 11, 1948, стор. 4. Ця стаття була спершу видрукована в «Українських вістях» (Новий Ульм), а пізніше її також передруковано в *Самостійній Україні*, рік I, ч. 11, 1948. Можливо, що її автор був проф. В. Державин.

⁵ Володимир Державин, «Олег Кандиба-Ольжич, як поет і науковий діяч», *Самостійна Україна*, рік III, ч. 6—7, 1950, стор. 4—7.

⁶ Дмитро Штогрин, «Наукова праця О. Кандиби-Ольжича», *Фенікс*, зош. 10, 1961, стор. 63—70.

⁷ Іван Розгін, «Д-р Олег Кандиба-Ольжич», *Самостійна Україна*, рік XVIII, ч. 6—8, стор. 6—10.

⁸ Ярослав Пастернак, «Олег Кандиба, археолог-дослідник», *Український Історик*, том VI, ч. 4, 1969, стор. 5—11.

⁹ Микола Андрусяк, «Жмуток спогадів у зв'язку з радагуванням д-ром Олегом Кандибою *Збірника Українського Інституту в Америці*», *Український Історик*, ч. 1—4, 1976, стор. 110—113; Михайло Шляхтиченко, «До біографії д-ра Олега Кандиби-Ольжича», *Український Історик*, ч. 1—3, 1978, стор. 119—127.

На цьому можна б закінчити огляд публікацій присвячених науковій праці О. Кандиби. Проте треба також підкреслити, що в різних спогадах про Ольжича час-від-часу знаходимо згадки про його наукову діяльність. Саме тому тепер друкована бібліографія Дм. Штогриня, яка охоплює праці О. Кандиби і про нього є надзвичайно важливою для вивчення його життя і творчості

Розшуки джерел

Систематичний розшук і виявлення історичних джерел становить основу історичного дослідження. Саме цієї джерелознавчої бази бракувало в попередніх друкованих працях, присвячених вивченню життя і наукової діяльності Олега Олександровича. Історія наших розшуків архівних матеріалів від 1983 до 1985 років вимагала б окремої статті, а тому обмежимося лише до основних справ. До уваги автор цієї праці брав такі джерельні матеріали: 1) архівні матеріали установ з якими О. Кандиба був пов'язаний (т. зв. службові документи), 2) особисті або фамільні джерела Олега Кандиби (біографічні записи, листування, тощо); 3) листування з Олегом Олександровичем його співробітників і знайомих, 4) мое листування і перепровадження опитів з людьми, які близько стояли до О. К. (його родина, приятелі і знайомі), 4) друковані і недруковані спогади і матеріали про О. Кандибу, в яких знаходимо доривочні інформації про його наукову і культурницьку діяльність.

Наші розшуки за архівними матеріалами дали позитивні висліди і значно поширили джерелознавчу базу дослідження життя і діяльності О. Кандиби. У першу чергу треба згадати віднайдену автобіографію Олега К. з 1930 року, яка являється єдиною досі віднайденою автобіографією науковця. Також віднайдено важливі матеріали, які відносяться до його студій і наукової праці на Карловому Університеті в Празі і Національному Музею в Празі. На цьому місці скадемо щиро подяку д-рові А. Чейханові (Dr. Adolf Sejchan), теперішньому директору Національного Музею в Празі, д-рові Ендрене Ференчі (Dr. Endrene Ferenczy) і д-р Іллоні Ковач (Dr. Illona Kovacz) з Державної Бібліотеки ім. Сечені в Будапешті за їхню допомогу в розшуках цих важливих матеріалів. Окрема сторінка архівних розшуків пов'язана з архівними фондами Гарвардського університету, а також із інформаціями колишніх американських співробітників і студентів д-ра О. Кандиби з 1930-их років. Тут у першу чергу бажано щиро подякувати д-рові Робертові Еріхові (Dr. Robert Ehrich), професорові-емеритові і співдиректорові археологічної експедиції Гарвардського університету й інших наукових установ до Югославії в 1932 і 1933 роках, в якій Олег Кандиба брав участь. Також щиро дякуємо пані Етель Бойссеван (Ethel Boissevain), колишній студентці, а опісля співробітниці Кандиби за її цінні зауваги про його наукову діяльність в 1930-их роках. Подяка також належить проф. Галлам Мовіус (Prof. Hallam Movius), з музею Пібоді, пані Феб Піблеес (Mrs. Phoebe Peebles) архіварці з Форґ музею, пані Вікторії Свєрдлов (Victoria Swerdlow) з музею Пібоді, п. Нансі Шмідт (Nancy Schmidt) бібліотекарці з бібліо-

теки Тоззер Гарвардського університету, і д-р Джонові Розенфельдові (John M. Rosenfeld) директорові гарвардських музеїв. Усі вчені особи допомагали в розшуках архівних матеріалів. Спеціальна подяка належить вже згаданому д-рові Робертові Еріхові за його постійну допомогу в моїх розшуках, а також за його цінні інформації про наукову працю О. Кандиби. Це також відноситься до пані Етель Бойсван.

Рівночасно я шукав за архівними матеріалами в Університетському музею археології і антропології Пельсильванського університету, де збережені архівні матеріали проф. В. Фюкса (Prof. Vladimir Fewks), який запросив д-ра Кандибу на працю в археологічних експедиціях Гарвардського університету й інших американських установ до Югославії і з ним близько жив. Завдяки архівістці Джорджіяні Гренценберґ ми одержали деякі важливі матеріали про наукову діяльність д-ра Фюкса.

На окрему увагу заслуговують архівні матеріали одержані з Дослідчого Центру Історії Іміграції Міннесотського університету, в якому здепоновані архіви професорів О. Грановського і Є. Онацького, близьких співробітників О. Кандиби. Тут в першу чергу треба згадати листування Кандиби, Грановського і Онацького, а також архівні матеріали, що відносяться до оснування Українського Наукового Інституту в Америці, якого ініціатором і головним промотором був Олег Кандиба. За допомогу в цих архівних розшуках складаємо подяку пані Сузан Гріг (Mrs. S. Grigg) кураторці колекції Центру, і пані Галині Миронюк, яка завідує українською колекцією в даній установі. Знайдені архівні матеріали в Міннесотському університеті надзвичайно важливі для навітлення наукової діяльності Олега Кандиби в 1930-их роках, зокрема на американському терені.

Паралельно до розшуків архівних матеріалів в наукових установах, я брав до уваги приватні і родинні архіви. На цьому місці хочу зложити найщирішу подяку пані К. Лазор з Торонта, б. дружині д-ра Кандиби, за її співпрацю і доступ до її родинного архіву, в якому знаходяться цінні матеріали до життя археолога. Зокрема я вдячний за одержання численних фотографій Кандиби під час археологічних розкопок і інших, а також я мав нагоду завітати з оригінальними рисунками Олега К., а також іншими важливими матеріалами. Також складаю щирю подяку д-рові Маркові Антоновичу, молодому приятелю і близькому співробітникові Кандиби в 1930-их і 1940-их роках, який не тільки поділився зі мною цінними інформаціями про діяльність Олега в його празьких і київських часах, але також переклав деякі архівні матеріали на українську мову. Окрема подяка належить д-рові Дмитрові Штогринові за його архівні матеріали, і д-рові Якові Шумелді, близькому співробітникові Ольжича в 1940-их роках. Проф. Олександр Оглоблін поділився своїми спогадами про працю Кандиби в Києві, за що складаю йому щирю подяку. Цінні відомості або матеріали про діяльність О. Кандиби я одержав також від проф. Лева Шанковського, проф. Юрія Бойка, ред. Ярослава Гайваса, д-ра Аркадія Жуковського, ред. М. Бажанського, д-ра Володимира Мару-

няка, д-ра Мирослава Прокопа, мгр. Романа Ільницького, дир. Ф. Кордуби, п. Марусі Попович, пані Олені Дубової та інших людей, які у формі спогадів, листування або надіслання публікацій були допоміжними в збиранні важливих матеріалів. Деякі люди, які знали д-ра Кандибу, не відповіли на наші листи з якихось незрозумілих для нас причин. Тут треба згадати, що я започаткував збирання архівних матеріалів про О. Кандибу ще в 1950-их роках у зв'язку із запланованим збірником про Кандибу-Ольжича, який мало видати «Зарево». Цей проєкт не зреалізовано, з незалежних від мене причин, а нові архівні розшуки я зачав аж під кінець 1983 року і вони тривають до сьогоднішнього дня. Наприкінці нашого впровадження хочемо підкреслити, що наукова, культурна, суспільно-політична діяльність і поетична творчість д-ра О. Кандиби-Ольжича природно між собою пов'язані і творять нерозривну цілість. Знаємо, що його археологічні дослідження мали вплив на його поетичну творчість, а його культурна і політична діяльність на його науково-організаційну працю. Отже дослідження наукової діяльності д-ра Кандиби в'яжеться до певної міри з іншими сферами його праці.

Я повністю здаю собі справу з того, що наша розвідка не вичерпна, головню через відсутність деяких історичних джерел, які були знищені під час війни, або, які знаходяться в нам недоступних архівах. Проте віримо, що ця праця виповнить існуючу прогалину в історичній літературі про діяльність д-ра О. Кандиби-Ольжича, яка заслуговує на систематичне вивчення.

І. УНІВЕРСИТЕТСЬКІ РОКИ І ПОЧАТКИ НАУКОВОЇ ПРАЦІ ОЛЕГА КАНДИБИ: 1924—1930.

Побут і студійні роки Олега Кандиби в Празі, тодішнього інтелектуального і наукового центру української еміграції в Західній Європі, є надзвичайно важливі для зрозуміння його наукової діяльності і творчості. В роках 1924 до 1930 він закінчив свої університетські студії, остаточно оформив свій науковий і національний світогляд та започаткував свою плідну науково-дослідчу працю.

Повна реконструкція цього празького періоду життя молодого Олега на тлі українського й чеського інтелектуального й академічного життя в Празі вийняtkово тяжка з огляду на нечисленність і ску́пість історичних джерел і спогадів його товаришів і знайомих з того часу.

Наше обговорення зачнемо із короткої автобіографії О. Кандиби з 29 квітня 1930 року, яку він виготовив для Деканату Філософічного факультету Карлового Університету в Празі. Хоч цей «*curriculum vitae*» надзвичайно короткий і неповний, але заразом він вийняtkово важливий, якщо ідеться про встановлення правдивої хронології Олевих університетських студій.

Подаємо повний текст цієї автобіографічної записки О. Кандиби, написаної чеською мовою в українському перекладі.¹⁰

CURRICULUM VITAE

Я народився 8. VII. 1907 в м. Житомирі на Україні. Середьошкільне навчання я проходив у Пуці-Водиці біля Києва і на матуральних курсах Українського Громадського Комітету в Празі, де я 11. XI. 1924 закінчив навчання. В зимовому і літньому семестрах 1924/25 я вступив як надзвичайний слухач на філософічний факультет Карлового університету. Після складення додаткової матури з латини 29. VI. 1926 і зарахування надзвичайних студій як правильних, звичайних студій відвідував я як звичайний слухач лекції головно з передісторичної археології та історії мистецтва і був членом семінарів проф. д-рів: Стоцького, Нідерле, Високого, Матейченка і Фоустека. Я подав праці у проф. Стоцького: «Перегляд поглядів на мальовану неолітичну кераміку», «Розкопки в Галичині 1928 р.», «Галицька мальована кераміка»; у Фоустека: «Погляди Грушевського на початки людської громади».

Студії на філософічному факультеті я закінчив в літньому семестрі 1928/29 р.

Прага, 29. IV. 1930.

Олег Кандиба

Ця коротка біографія Олега Кандиби вимагає деяких уточнень і значного доповнення.

Олег із своєю мамою Вірою Кандибою¹¹ приїхали з України до Берліну в 1923 році, де тимчасово перебував його батько Олександр Олесь (1876—1944), визначний поет українського національного відродження. З Берліну родина Кандибів переїхала на постійний побут до Чехословаччини, спершу проживали короткий час в Празі, а згодом поселилися в селі Горні Черношіце біля Праги.¹²

¹⁰ Оригінал автобіографії переховується в архіві Карлового університету в Празі. В іншому місці друкуємо автограф цього важливого документу. Д-р Марко Антонович виготовив український переклад біографії О. К., за що складаємо йому щирю подяку.

¹¹ Мама Олега, Віра Антонівна Кандиба з роду Сवादковських, мала великий вплив на формування юнацького світогляду її сина. Вона померла 5 січня 1948 року в Празі на 67 році життя і була похована поруч її чоловіка Олександра Кандиби-Олеся на Ольшанському кладовищі. Цінні спогади про маму Олега написала Галина Лашенко, «Віра Антонівна Кандиба», *Віра*, чч. 2 (14), 3 (15), 4 (16) за 1979, і чч. 1 (17), 2 (18), 3 (19) за 1980 рік. Тому, що в спогаді Г. Лашенко не подана точна дата смерті матері Олега, ми подаємо її в цій примітці.

¹² В деяких спогадах помилково подано, що Олег з своєю матір'ю спершу приїхали до Відня, де проживав Олесь. Гляди М. Шляхтиченко, *цит. пр.*, стор. 118; Ю. Сірий, «З моїх зустрічей. О. Олесь», *Літературно-науковий збірник* (Ганновер), кн. 2, 1947, стор. 82. Насправді в 1923 році О. Олесь проживав в Берліні і туди з України приїхали його син і дружина. Деякі цінні

Curriculum vitae.

Várodíle jsem se 8. VII. 1907. v m. Žitomiu
na Ukrajině. Studia středoškolská ko-
nal jsem v Píseči. Vodyeji a Kyjeva a na
maturitních kursech ukrajinského kro-
madského Komitátu v Praze, kde jsem 11/VI.
1924. studia ukončil. V zimním a letním
běhu r. 1924/25. navštěvoval jsem ukrajinský
Pedagogický ústav v Praze a v zimním běhu
1925/26. vstoupil jsem, jako mimořádný posluchač
na filosofickou fakultu Karlovy univerzity.
Po vykonání doplňovací maturity z latiny 29. VI.
1926. a započítání mimořádného studia do první.
delšího studia. Rádného. navštěvoval jsem, jako
řádný posluchač přednášky hlavní a praktické us-
ke archeologie a dějin umění a byl jsem zpo-
nem seminářem prof. Dr. Strockého, Niederle,
Vysokého, Matějčka a Fonstrey. Předal jsem práce:
" prof. Strockého: „Příhled na evropskou
neolothickou keramiku“, „Výjevy v talíři r. 1928“,
" prof. Fonstrey: „Kritické názory na přátek lidstva
společnosti.“
Studia na filosofické fakultě ukončil jsem
- letním běhu r. 1927/28.
v Praze dne 29. IV. 1930.

Jiří Kanička.

Олег мав тоді 15 років і був здібним юнаком. Свою середньошкільну освіту, як згадує в автобіографії, проходив у Пуці Водиці біля Києва, а гімназійну матуру здав уже в Празі 11 грудня 1924 року на матуральних курсах Українського Громадського Комітету в Празі.¹³ Цінні вістки про гімназійне навчання Олега знаходимо в спогадах М. Шляхтиченка, який разом з ним складав матуральні іспити. Він пише, що молодий Кандиба здав матуру із відзначенням, а тому зразу міг «піти в кожну чеську технічну школу (або Українську Господарську Академію в Подебрадах) звичайним слухачем і за своє відзначення, перший рік міг учитися цілком безплатно».¹⁴

Дуже можливо, що спершу Олег застановлявся над технічними (інженерськими) студіями,¹⁵ проте його головне заінтересування було в ділянці українознавчих дисциплін. Уже в літньому семестрі 1924/25 він записався на студії в Українському Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова в Празі (літературно-історичний відділ), який очолював проф. Л. Т. Білецький.¹⁶ В Інституті О. Кандиба слухав археологічні виклади проф. Вадима Щербаківського і це, на нашу думку, мало безпосередній вплив на його пізніші археологічні студії на УВУ і Карловому університеті в Празі.

Заки перейдемо до докладного обговорення університетських студій молодого Кандиби, хочемо зупинитися коротко над його академічними зацікавленнями в гімназійному віці, які мали також безпосередній вплив на його пізніші студії і наукову діяльність. Щоправда інформації на цю тему доволі скуті і фрагментарні — але навіть ці неповні дані дають нам змогу занотувати деякі важливіші моменти. Тут треба перш за все згадати зацікавлення молодого Олега українським фольклором і, як пише М. Антонович-Рудницька, він «добре знав і цінив

інформації про побут О. Олеся у Берліні в 1923 році знаходимо в другому томі *Щоденника* В. Винниченка за 1921—1925 роки. (Едмонтон, Канадський інститут українських студій, 1983). Короткий життєпис батька Олега, Олександра Кандиби-Олеся поданий Б. Кравцевим в *Енциклопедії Українознавства*, том 5, стор. 1844—1845, 1966 (Словникова частина).

¹³ Про українські матуральні курси zorganizовані УТКомітетом у Празі в 1922 році знаходимо короткі інформації в праці С. Наріжного, *Українська еміграція*, цит. пр., стор. 180—181.

¹⁴ Михайло Шляхтиченко, *цит. пр.*, стор. 120. Цікаво згадати один епізод зафіксований у спогадах Шляхтиченка. Одного разу він запитався Трохима Пасічника, який викладав на матуральних курсах українську літературу і мову, «як виглядала праця Олега Кандиби? Він мені відповів: „Вам я поставив чвірку, а для праці Олега Кандиби у мене ноти немає. Його робота коротка, але змістом унікальна; він буде великим письменником”, там же. Немає сумніву, що вже в юнацькому віці Олег проявив виїняткові здібності в різних українознавчих дисциплінах.

¹⁵ Про це згадував мені Марко Антонович із слів Е. Буассевен.

¹⁶ Докладніші інформації про УПІнститут в С. Наріжного, *цит. пр.*, стор. 172—180. Шляхтиченко згадує в своїх спогадах, що причиною студіювання Кандиби в Інституті також була латинська мова, яку він мусів доповнити і зложити з неї іспит перед вписом в УВУ і чеський університет. На матуральних курсах не було іспитів з латинської мови.

народну творчість в усіх її виявах».¹⁷ Дослідження і зацікавлення українським фолкльором в Олега не було випадковим — він вивчав, збирав і записував українські пісні протягом цілого свого життя включаючи 1940-і роки, в яких очолював українське націоналістичне підпілля в Україні.

Не менш важливою ділянкою зацікавлення молодого Олега була історія України, зокрема козацька доба і українські визвольні змагання в 20 стол. Цікаві вістки про ці зацікавлення знаходимо в спогадах Павла Маценка, який добре його знав в 1925 році.¹⁸ Глибинне знання історії України О. Кандиби віддзеркалене в його пізніших науково-популярних і публіцистичних статтях і в його пізнішій вибірці історичних джерел («Золоте слово», 1941). Також в основі історіософічних праць О. Кандиби, які віддзеркалювали його розуміння провідних ідей історичного розвитку української нації бачимо оригінальне осмислення українського історичного процесу молодого археолога. Тісне пов'язання археології з історичними науками безпосередньо впливало на його високошкільні студії і на вибір відповідних викладів в українському і чеському університетах.

Література і літературознавство також були улюбленими предметами молодого Олега. Марина Антонович згадує в своєму спогаді, що завдяки Олеговій ініціативі в Черношицях створилося «Товариство молодих українських перекладачів», а також коли він «складав матуру» появилось друком його перше оповідання, під назвою, здається, «Рудько».¹⁹ Як вже згадано раніше, на матуральних курсах Олег виявив свій непересічний літературний талант. Тут також треба згадати мистецькі здібності Олега, зокрема його легку руку до рисунків, що пізніше мало велике значення в реконструкції археологічних пам'яток. Автор цих рядків бачить безпосереднє пов'язання між академічними зацікавленнями молодого Олега — гімназиста і його пізнішими високошкільними студіями, його пізнішою науковою і оригінальною художньою творчістю. Віримо, що це питання буде докладніше опрацьоване дослідниками життя Кандиби-Ольжича.

Інтелектуальне середовище серед якого проживав молодий Олег в 1920-их роках в Горніх Черношицях, а опісля в Празі також мало

¹⁷ М. Антонович, Рудницька, «О. Ольжич у молодості. Спогади», *Північне сьйво*. Альманах. Упорядкував Яр Славутич. Едмонтон: Славута, 1974, т. III, стор. 90.

¹⁸ Павло Маценко, «Олег Кандиба», *Новий шлях*, ч. 99 з 19 грудня 1945; «Отаман (Фрагмент із спогадів про Олега Ольжича)», *Голос молоді*, ч. 6, 1953, стор. 6—9.

¹⁹ М. Антонович-Рудницька, *цит. пр.*, стор. 91.

У зв'язку із першим оповіданням Олега «Рудько (Життєпис одного півня)», яке появилось за підписом О. Лелека, треба згадати, що Василь Яременко помилково приписує авторство цього твору батькові Олега — Олександрові Олесю. Див. Олександр Олес, *Твори*, Київ, В-во «Молодь», 1971, стор. 335. Цю помилку вже раніше зауважив Марко Антонович і про це мені писав. Тематика першого оповідання Олега також вказує на його безпосереднє зацікавлення звірятами і природою.

значний вплив на формування його світогляду і наукових зацікавлень. Треба також згадати, що його батько Олесь оснував в Горніх Черношицях клуб українських письменників і журналістів. Мабуть без перебільшення Павло Маценко писав, що ця місцевість повинна увійти в історію України «як один з осередків української політичної еміграції по втраті української держави 1917—1921 рр.».²⁰ Немає сумніву, що знайомство молодого Кандиби з різними провідними українськими діячами і творцями української національної культури, з українськими вченими також безпосередньо впливали на його академічні зацікавлення в тому часі, а також на формування його світогляду. Великий вплив на молодого Олега мали його батьки, зокрема це відноситься до його патріотичного виховання, яке відобразило після важливу роль у пізнішій його науково-організаційній і суспільно-політичній діяльності. Ми не маємо змоги довше зупинятися над цими питаннями, пов'язаними з передуніверситетськими академічними зацікавленнями О. Кандиби і над тими головними чинниками, які стимулювали це зацікавлення. Проте навіть ці короткі зауваги допоможуть краще зрозуміти його пізнішу діяльність і його творчість.

Студії О. Кандиби в чеському й українському університетах

В роках від 1925 до 1929 Олег Кандиба студював археологію, історію і історію мистецтва в Карловому університеті і Українському Вільному Університеті (УВУ) в Празі. На основі нововіднайдених джерельних матеріалів можемо тепер докладніше відтворити і наświetлити його студії в чеському університеті. Натомість його навчання в УВУ немає задовільної джерельної бази. У своїй автобіографії Олег не згадує про свої студії в українському університеті і тому їхня реконструкція і наświetлення ґрунтоване на доволі вузькій джерельній базі.

О. Кандиба записався, як надзвичайний студент в зимовому семестрі 1925/26 на філософічний факультет Карлового університету в Празі. Після зложення додаткового іспиту з латинської мови (29. VI. 1926), він став звичайним студентом на філософічному факультеті, який закінчив у літньому семестрі 1929 року.²¹ У своїй автобіографії Олег згадує, що головним предметом його студій була передісторична археологія і історія мистецтва.

Тепер виринає засадниче питання, чому О. Кандиба вибрав ці два головні предмети студій в чеському університеті. Чи хтось мав посередний або безпосередний вплив на молодого Олега і дораджував йому

²⁰ Павло Маценко, «Олег Кандиба» *цит. пр.*, стор. 2. Маценко пише, що в містечку Горні Черношице жили визначні представники української науки, мистецтва і політичні діячі. З них згадує Спиридона Черкасенка, Миколу Карповича, Садовського (Тобілевича), М. Шаповала, Ф. Слюсаренка, Е. Іваненка, А. Яковліва та інших діячів і вчених. Цікаві інформації про українську громаду в Горніх Черношицях також знаходимо в спогадах М. Антонович-Рудницької.

²¹ *Aus dem Rigorosa-Protokol der Philosophischen Fakultät der Karls-Universität, Bd. 3, Nr. 1671.* (Архів Карлового університету).

в академічних справах? Михайло Шляхтиченко у своїх спогадах згадує, що Кандибу рекомендував професорам Карлового університету Вадим Щербаківський (1876—1957), професор археології на УВУ і УВП.²² Не маємо жадних причин брати ці заповідання під сумнів. Знаємо, що Кандиба був студентом Щербаківського, а також автор спогадів добре його знав. Також відомо, що Щербаківський співпрацював з чеськими археологами й мав добрі зв'язки в Карловому університеті. Однак основне рішення студіювати археологію і історію мистецтва на чеському університеті належало самому Кандибі, який хотів досліджувати передісторію України та інших слов'янських народів в контексті їхнього історичного розвитку, а також велику увагу присвячував студіям історії і допоміжних історичних дисциплін. Думаємо, що батьки Олега — Віра Антонівна і Олександр Іванович дали повну моральну підтримку їхньому однаковій у виборі його майбутньої професійної і наукової кар'єри.

В Карловому університеті студіював Олег археологію у видатного чеського і європейського археолога проф. д-ра Любора Нідерле (1865—1944)²³ і відомого дослідника слов'янської старовини проф. д-ра Альбіна Стоцького (1876—1934),²⁴ який в часі студій Олега був головою археологічного відділу Народного Музею в Празі.²⁵ З інших своїх професорів згадує Кандиба в автобіографії Матейчека (викладав історію мистецтва), Фоустека — професора антропології і Високого.

Велика шкода, що в архіві Карлового університету не зберігся виказ викладів (*Index lectionum*) О. Кандиби, на основі якого можна б докладно подати усі предмети, які він студіював в університеті. Із його автобіографії довідуємося, що Олег опрацював чотири семінарійні праці. На семінарі проф. А. Стоцького він подав три наукові праці: «Перегляд поглядів на мальовану неолітичну кераміку», «Розкопки в Галичині 1928 р.» і «Галицька мальована кераміка». На антропологічному семінарі проф. Фоустека Олег К. виготовив семінарійну працю «Погляди Грушевського на початки людської промади». Отже усі семінарійні дослідження молодого вченого були безпосередньо пов'язані з українознавчою тематикою. На превеликий жаль ці праці не зберіглися ні в родинному архіві О. Кандиби, ні в архіві Карлового університету.

Після закінчення університетських студій в літньому семестрі 1929 року, О. Кандиба зачав підготовлятися до докторських іспитів і також закінчував свою докторську працю присвячену неолітичній мальованій кераміці в Галичині. Його семінарійні праці, за винятком дослідження концепцій Грушевського про ранню еволюцію суспільства,

²² М.Шляхтиченко, *цит. пр.*, стор. 127

²³ Про наукову діяльність і праці Нідерле див. „Niderle, Lubor“, *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. Jan Filip, ed. Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag, 1967, Bd. II, pp. 909—910.

²⁴ „Stocky, Albin“, *op. cit.*, pp. 1385—1386.

²⁵ Лист д-ра А. Чейхана, директора Національного Музею в Празі до Л. Гинара від 30 листопада 1984 року.

тематично в'яжуться з його дисертацією. У протоколі ригорозів філософічного факультету Карлового університету і в матрикулі докторантів знаходимо важні дані про докторські іспити археолога. Головний докторський іспит (великий ригороз) з передісторичної археології та історії мистецтва зложив О. Кандиба 6. X. 1930 року з визначною оцінкою. Цей іспит тривав дві години. Другий одногодинний докторський іспит (малий ригороз) із філософії він відбув 15. X. 1930 р. із достаточною оцінкою. Докторська промоція О. Кандиби відбулася того самого року, 18 жовтня. Промотором на промоції був проф. д-р Вацлав Тілле. З огляду на важливість цієї офіційної університетської документації в примітці повністю наводимо записку з матрикулярної книги докторантів, написану німецькою мовою.²⁶

Закінчення студій і захищення докторату в Карловому університеті О. Кандибою, який в 1930 р. мав лише 23 роки, вказують на виняткові наукові здібності молодого археолога. Чеські професори дали високу оцінку його науковій праці і дисертації і перед д-ром О. Кандибою стояло відкрите поле нових археологічних знахідок і нових наукових досліджень. Він досконало опанував методологію археологічних і історичних досліджень студіюючи в найвизначніших чеських професорів-археологів, антропологів і істориків.

Тепер хочемо, в міру можливого, відтворити студії О. Кандиби на Українському Вільному Університеті в 1920-их роках. Як вже було згадано раніше для повнішого наświetлення українських університетських студій О. Кандиби немає докладнішої і задовільної документації.

²⁶ Aus der *Doktorenmatrikel*, Bd. VII, pag. 3338.

O. K.,
geb. am 8. 7. 1907 in Zitomir/Ukraine
Vater Alexander, Mutter Vira
Reifenprüfung am 11. 11. 1924
2-stündiges Fachrigorosum aus der Prähistorischen Archäologie und Kunstgeschichte — am 6. 10. 1930
1-stündiges Rigorosum aus der Philosophie X am 15. 10. 1930
Philosophiae Doctor, Promotion am 18. 10. 1930, Promotor Vaclav Tille
Dissertation: Die neolithische bemalte Keramik in Galizien
(Originaltitel: Haličská pomalovaná keramika neolitická).

Der Studienausweis (Index lectionum) steht uns leider nicht zur Verfügung. Цікаво згадати, що університетські документи писані німецькою мовою. Звичайно усі свої іспити і докторську працю О. Кандиба складав і писав чеською мовою. Мені було незрозуміло чому в чеському університеті в офіційній документації уживано в 1930 році німецьку мову. В цій справі я звернувся до д-ра Марка Антоновича, який у своєму листі від 26 жовтня 1984 писав: «Я не знаю, як це пояснити, але догадуюся, що коли німці прийшли в Прагу, вони перейняли титул Карлового університету від чехів на тій базі, що він був утраквістичний з самого початку. Всі чеські записи від 1918 до 1939 вони переклали і включили в загальний архів університету (засн. 1348). Інакше пояснити трудно!».

Ярослав Пастернак, який співпрацював з молодим Кандибою під кінець 20-их років, у своїй статті присвяченій здобуткам українських археологів, зачисляє його до учнів Щербаківського.²⁷ Також в *Археології України* він пише, що «на еміграції осередком української науки стала катедра археології Українського Вільного Університету в Празі (1921—1945) під керівництвом В. Щербаківського. Тут також працювали І. Борковський, О. Кандиба та Л. Чикаленко».²⁸ Сам Щербаківський згадує, що членом його археологічного семінара в УВУ був О. Кандиба, який студіював українську неолітичну малювану кераміку.²⁹

Олександр Оглоблин також згадував мені, що Щербаківський декілька разів говорив йому про О. Кандибу, як свого видатного учня і археолога, а Марко Антонович також підтвердив студії Олега в УВУ в 20-их роках.³⁰ Отже є вірогідні інформації, що О. Кандиба був студентом в УВУ, немає змоги наразі подати докладну хронологію його студій на українському університеті через брак відповідних університетських джерел. Тут також треба згадати, що в 1920-их роках УВУ зобов'язували ті самі закони і приписи, які мав Карловий університет, а українські студенти, як твердив ректор УВУ проф. О. Колесса, дуже часто студіювали на чеських високих школах і УВУ. УВУ в 1920-их роках мав близькі зв'язки і співпрацював з Карловим університетом, а також зав'язав співпрацю з іншими європейськими університетами і науковими установами».³¹

У зв'язку із вищенаведеною документацією про студії О. Кандиби в УВУ виникає питання, чому він не згадав про них у своїй академічній автобіографії з 1930 року? Це замовчання його студій в УВУ можна задовільно пояснити. Як відомо, ця коротка автобіографія О. Кандиба виготовував у 1930 році для філософічного факультету Карлового університету. Йому було незручно подавати, що рівночасно студіював у двох університетах, тому з українських вищих шкіл згадав лише Український Педагогічний Інститут в Празі. Українські сту-

²⁷ Ярослав Пастернак, «Ті, що розкрили підземний архів України», *Терем*, рік I, ч. 1, 1962, стор. 11.

²⁸ Ярослав Пастернак, *Археологія України*, Торонто, 1961, стор. 27.

²⁹ В. Щербаківський, «Праця в галузі археології», 2. *Український Науковий З'їзд в Празі*. Прага: Український Академічний Комітет, 1934, стор. 53.

³⁰ Телефонічне інтерв'ю Л. Винара з проф. О. Оглоблином від 5. V. 1983 і телефонічне інтерв'ю з д-ром Марком Антоновичем від 7. IV. 1983 р.

³¹ О. Колесса, «Прохова уступаючого ректора», *Український Вільний Університет в Празі в роках 1921—1931*. Прага, 1931, стор. 3—4. Ця промова була виголошена на святочній інавгурації УВУ 28 листопада 1928 року. Ректор Колесса також підкреслив, що докторські дипломи УВУ були признані в Чехословаччині, Югославії, Болгарії, Німеччині, Франції, на радянській Україні і в трьох польських університетах у Кракові, Варшаві і Вільні. Отже в часах студій О. Кандиби, УВУ мав солідну репутацію в європейських наукових колах. Це також підтвердив авторів цих рядків проф. С. Гаррісон Томсон, видатний американський історик і науковий діяч, який відвідував УВУ під кінець 20-их років. Автор цієї статті і Томсон працювали в Кольорадському університеті в Болдері в 1960-их роках.

денти, як своєчасно писав М. Антонович, які студіювали на німецьких або чеських вищих школах своїм обов'язком уважали студіювати в УВУ, а «Олег часто покликувався на Вадима Михайловича, як свого професора, а ще частіше це робив сам Щербаківський».³²

Олег Кандиба, на нашу думку, записався на УВУ в тому самому часі, як став надзвичайним студентом в Карловому університеті під кінець 1925 року. Олександр Кандиба, який був одним з основників УВУ в Відні, а згодом одержав почесний докторат цього університету, напевно дораджував своєму синові студіювати українознавчі предмети в УВУ і тим самим доповнити його студії в Карловому університеті. Також Щербаківський бажав притягнути до академічно-наукової праці в УВУ здібних студентів, які виявили своє зацікавлення в археології та історії. Отже Олег мав надзвичайно сприятливі обставини для студій в українському університеті. В УВУ він студіював археологію України в Щербаківського й дуже правдоподібно історію українського мистецтва у Дмитра Антоновича й історію України в Дм. Дорошенка та інших професорів.³³ В УВУ він близько жив і співпрацював з В. Щербаківським, який, правдоподібно, дораджував йому у виборі теми для докторської праці в Карловому університеті. У кожному разі в офіційному каталозі УВУ за 1930/31 роки подано, що «Кандиба Олег, д-р філософії «працює при катедрі археології»,³⁴ як асистент.

Не улягає сумніву, що студії Кандиби археології, антропології, історії, історії мистецтва та інших академічних дисциплін в Карловому університеті і УВУ дали йому солідне академічне знання і мали переломове значення в його науковій, професійній і науково-організаційній діяльності в пізніших роках.

³² Лист д-ра Марка Антоновича до Л. Винара від 26 жовтня 1984 р. Тут треба зазначити, що подібна ситуація існувала з українськими студентами також після 1945 року коли УВУ відновив свою діяльність в Мюнхені. Автор цих рядків студіював в Мюнхенському університеті, але своїм обов'язком уважав також записатися на УВУ і студіювати українознавчі дисципліни.

³³ В академічному році 1925/26 В. Щербаківський був продеканом філософічного факультету УВУ і провадив археологічний семінар. З Археологічних викладів В. Щербаківського в роках 1926—1929 згадаємо такі: «Кам'яна доба на Україні», «Культура мальованої кераміки», «Бронзова доба на Україні», «Сармати, готи і гуни», «Сарматська доба». Проф. Дмитро Антонович в тому часі викладав такі курси: «Історія українського мистецтва», «Козацьке барокко», «Українське рококо», «Історія українського мистецтва XVIII—XIX вв.» та інші предмети. Предмети з історії мистецтва також викладав Володимир Залозецький. Історію України в УВУ викладали Дм. Дорошенко, В. Віднов і інші професори. Можливо, що в УВУ О. Кандиба також студіював англійську і французьку мови. Докладний список професорів і академічних дисциплін в УВУ поданий в *Український В. Університет в Празі в роках 1926—1931*, Прага, 1931.

³⁴ Цит. пр., стор. 132.

Наукова і професійна праця О. Кандиби

Наукова і професійна діяльність О. Кандиби до 1930 року включно була багатогранна і винятково продуктивна. Вона включала археологічні експедиції і дослідження, працю в чеському Народному Музею в Празі і початок його асистентської роботи в археологічному семінарі УВУ, співпрацю і зв'язки з науковими установами і науковцями. Його наукова творчість в тому часі становить окремих і надзвичайно важливий розділ діяльності молодого і здібного археолога. Вона є правдивим показником його непересічних наукових здібностей, які здобули признання серед українських і неукраїнських учених.

У хронологічному порядку спершу згадаємо співпрацю Олега з Музеєм Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові в роках 1928 і 1929. Музей очолював від 1928 року видатний український археолог Ярослав Пастернак, який також закінчив свої археологічні студії в Карловому університеті і був великим приятелем початкуючих археологів і істориків. Саме з доручення Музею НТШ О. Кандиба відбув у часі ферій студійні поїздки по Східній Галичині, щоб, як пише Я. Пастернак, «особисто ознайомитися з тамтешніми праісторичними матеріалами, зокрема з трипільською мальованою керамікою, яка, після відкриття її В. Хвойкою у 1897 р., увійшла у світову наукову літературу та є сьогодні справжнім шедевром українського праісторичного мистецтва».³⁵

Олег Кандиба у своїй праці докладно відтворив свою наукову поїздку і його розкопи в борщівському та галицькому повітах Галицького Поділля в роках 1928 і 1929.³⁶ Головним завданням цієї експедиції було «оглянути передісторичні становища, відкрити переважно проф. д-р Ю. Полянським, та вияснити можливості дослідчої праці в цих околицях. З браку часу треба було обмежитися пробними розкопками та врятуванням пам'яток, що їм загрожувало знищення».³⁷

Кандиба перевів пробні розкопи в селах Козачизна, Ланівці, Стрілківці, Золоте Білече Борщівського повіту, і в селах Новосілка Костюкова, Голігради, Касперівці і Добряни в повіті Заліщики. Найдокладніші пробні розкопи провів Кандиба в підземній печері «Вертеба» в Золотому Білчу, виявляючи там кістякові поховання, сліди вогнищ, звірячі, рибні і людські кістки, кістяні шила і численні черепки з мальованою керамікою. Він писав, що «вартість здобутого в печері «Вертебі» матеріалу в тому, що усталено його стратиграфію, яка дасть змогу поділити старші знаходи щодо часу».³⁸ До цієї скромної оцінки археологічних досліджень молодого археолога, Я. Пастернак додає, що велику вартість мають його остеологічні (антропологічні) мате-

³⁵ Ярослав Пастернак, «Олег Кандиба, археолог-дослідник», *Український Історик*, том V., ч. 4, 1969, стор. 5—6.

³⁶ Олег Кандиба, «Досліди на галицькому Поділлі в рр. 1928 та 1929», *Записки НТШ*, том 165, 1967, стор. 1—14.

³⁷ О. Кандиба, *цит. пр.*, стор. 1.

³⁸ Там же, стор. 9.

ріяли, «які опрокидують колишні теорії В. Городцова і В. Щербаківського про короткоголовість трипільських племен і сперте на цьому мильне твердження про їхній прихід в Україну з Ірану через Малу Азію».³⁹ Пильні археологічні зайняття О. Кандиби, його археологічні знахідки і його інтерпретація та аналіза цих матеріальних пам'яток трипільської культури (єнеоліт, 2500—1888 до Хр. — за Я. Пастернаком) вказують на солідне опанування молодим археологом техніки і методології археологічних і антропологічних досліджень доісторичної доби України. Усі знайдені пам'ятки передав О. Кандиба до Музею НТШ у Львові.⁴⁰

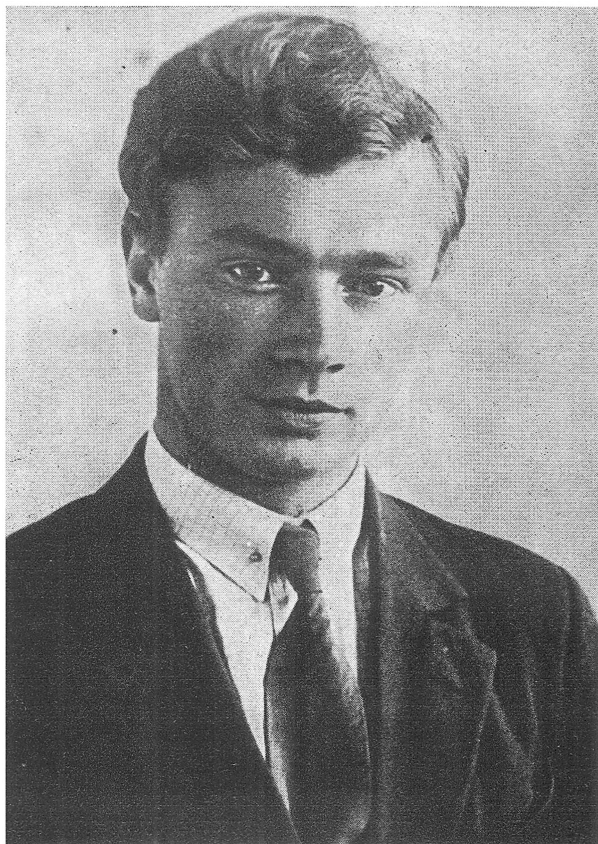
У 1928 році О. Кандиба відбув наукову поїздку до Кракова і Львова, де досліджував у польських і українських музеях пам'ятки трипільської культури. З українських музеїв згадаємо Український Національний Музей НТШ у Львові; з польських — Музей Дідушицьких і Музей Любомирських у Львові й археологічні збірки в Ягеллонському університеті в Кракові і Університеті Яна Казимира у Львові. У Кракові Кандиба також досліджував інші археологічні колекції.

В роках від 1928 до 1931 включно, Олег Кандиба працював вольонтером в археологічному відділі Народного Музею в Празі. Д-р Адольф Чейхан, теперішній директор музею, в листі до автора цієї статті пише, що Кандиба працював тоді доривочно, а археологічний відділ Музею очолював тоді його професор Альбін Стоцький.⁴¹ Треба підкреслити, що професори О. Кандиби, Любор Нідерле і Альбін Стоцький в тому часі були провідними чеськими археологами і авторами численних наукових праць присвячених доісторичному та історичному розвитку раннях слов'ян. Вони ставили великий наголос на лабораторійну практику студентів, яка охоплювала різні методи консервування і реконструкцію археологічних пам'яток. Під їх академічним проводом

³⁹ Я. Пастернак, *цит. пр.*, стор. 7.

⁴⁰ Я. Пастернак згадує, що ці матеріали зберігалися в Музею НТШ, а також пише, що не всі матеріали з цих розкопів були опубліковані. Я. Пастернак, *Археологія України*, стор. 166.

⁴¹ Лист д-ра Адольфа Чейхана до Л. Винара від 30. X. 1984 року. На цьому місці треба спростувати невірні інформації В. Державина, що Олег Кандиба був завідувачем «археологічного відділу Чеського Національного Музею в Празі» — «Олег Кандиба-Ольжич як поет і науковий діяч», *цит. пр.*, стор. 4. Цю саму вістку на основі статті проф. Д. «Пам'яті археолога д-ра Олега Кандиби», *цит. пр.*, стор. 6, подав Дмитро Штогрин в статті «Наукова праця О. Кандиби-Ольжича», *цит. пр.*, стор. 63. Як було зазначено раніше вищезгадані автори не користувалися в своїх працях відповідними джерельними матеріалами. Також треба справити дати праці О. К. в чеському музею подані Олегом Лащенком, який пише, що «в рр. 1926—32 Олег працював в передісторичному відділі Чеського Національного Музею» (правильна назва Народний Музей в Празі — Л. В.). Олег Лащенко, «Життя Олега Кандиби (О. Ольжича)», *За героїчну духовість*. Матеріали Конференції «Зарева» присвяченої др. Олегу Кандибі — О. Ольжичу. Нью-Йорк, О.У.С.А.Т., Зарево, 1977, стор. 19.

O. Kandibi

Знімка д-ра О. Кандиби з кінця 1930 року

Олег багато навчився і у відносно короткому часі став видатним молодим археологом. Його праця також включала улаштування археологічних виставок, і як пригадує д-р Марко Антонович, в 1929/31 рр. О. Кандиба улаштував успішно декілька вистав присвячених передісторичним епохам від неоліту до ранньослов'янської культури.⁴² Можна сказати, що молодий Кандиба ішов слідами свого старшого колеги Ярослава Пастернака, який також був учнем Нідерле і також працював волонтером в Народному Музею, а згодом запросив Олега до археологічної співпраці з рамени Музею НТШ у Львові.⁴³ Праця Кандиби давала йому безпосередню змогу працювати під керівництвом видатних археологів, а також безпосередньо причинилася і сприяла його зв'язкам з іншими науковими установами і з науковцями.

Після своєї докторської промоції в Карловому університеті, Олег Кандиба започаткував в академічному році 1930/31 високошкільну педагогічну працю, як асистент при кафедрі археології УВУ. Проф. В. Щербаківський, керівник цієї кафедри, писав, що праця його археологічного семінара «від самого початку стояла в найтіснішій зв'язку з археологічним семінаром Карлового університету, з Чеським Земським Музеєм і Державним Археологічним Інститутом, від яких українські археологи одержували всяке можливе підпертя і допомогу».⁴⁴

Треба також згадати, що археологічний семінар УВУ відбувався в приміщенні семінара чеської археології (вул. Бржегова, ч. 5) — отже дійсно існувала тісна співпраця між археологічними установами українського і чеського університетів.

В археологічному семінарі УВУ, крім В. Щербаківського, Олег Кандиба тісно співпрацював зі своїми старшими колегами — д-ром Ів. Борковським, дослідником культури шнуркової кераміки, і д-ром Левком Чикаленком, який також досліджував неолітичну українську кераміку. З Л. Чикаленком О. К. також доволі близько співпрацював в пізніших роках. Обидва вони науково працювали над тою самою археологічною тематикою. На асистентуру в УВУ рекомендував О. К. його професор В. Щербаківський, який високо цінив працю молодого археолога.⁴⁵

⁴² Інформації д-ра Марка Антоновича (телефонічна розмова 8. VII. 1985).

⁴³ Про свою працю в чеському народному музею згадує Я. Пастернак у спогадах «Мої зустрічі зі стариною», *Український Історик*, ч. 1—3, 1978, стор. 65. Тут треба відзначити, що проф. Лубор Нідерле у 1925 році був вибраний дійсним членом НТШ (гляди *Хроніка НТШ*, ч. 67—68, 1925, стор. 50). Він доброзичливо відносився до українських студентів, які студювали археологію в Карловому університеті.

⁴⁴ В. Щербаківський, *цит. пр.*, стор. 52.

⁴⁵ Доволі неясно представляє цю справу М. Шляхтиченко, який пов'язує початок праці О. Кандиби в УВУ з бажанням університету допомогти його батькові Олесеві, який був почесним доктором УВУ. Шляхтиченко пише, що він говорив проф. Колесі, що Кураторія УВУ правдоподібно не уділить Олесеві дотації, а тому пропонував, щоб «філософічний факультет габілізував д-ра Олега Кандибу приват-доцентом археології і тоді Кураторія виплачувала б йому полекційну місячну платню — найменше 150 кч мі-

При археологічній кафедрі і археологічному семінарі УВУ, д-р О. Кандиба даліше продовжував і поглиблював свої досліді неолітичної української мальованої кераміки, а також допомагав В. Щербаківському в провадженні його семінара й в інших наукових зайняттях. У тому часі він стає членом Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі⁴⁶ і під кінець 1930 року на форумі того товариства виголошує свою першу доповідь н. т. «Археологічні досліді на Галицькому Поділлі в 1928 і 1929 рр.»⁴⁷ Отже в тому часі О. Кандиба включився в зорганізоване українське наукове життя в Празі. Рівночасно він співпрацює в чеській Державній археологічній інституті й в інших чеських наукових установах.

Ранні наукові праці О. Кандиби

Огляд і оцінка перших наукових праць О. Кандиби майже неможлива через їхню недоступність або затрату. На увазі маємо його вже згадані семінарійні праці з 1928 і 1929 років, які він виготовив для професорів Стоцького і Фоустека. Знаємо, що вони не збереглися в архівах Карлового університету і Народного Музею в Празі.

Не зважаючи на цю ґрунтовну перешкоду, на основі заголовків праць О. Кандиби, можна зробити певні зіставлення. У першій семінарійній праці «Перегляд поглядів на мальовану неолітичну кераміку»

сячно». Шляхтиченко, *цит. пр.*, стор. 124. Сугестія Шляхтиченка не була прийнята професорською колегією філософічного факультету УВУ, яка відвигнула іншу ідею іменування «д-ра Кандиби при кафедрі археології з платнею 500 кч місячно. Сенат УВУ, а потім Кураторія цю ухвалу акцептувала і д-р Кандиба два-три місяці одержував цю платню, хоч до того часу ніхто з асистентів УВУ платні не одержував» (*там же*).

Д-р Шляхтиченко непотрібно змішав пляновану допомогу Олесеві з асистентською працею на УВУ його сина. Також справа доцентури О. Кандиби відноситься до пізніших років. Отже, подібно, як і в інших місцях спогадів Шляхтиченка, тут закралися певні помилки в хронології і відтворенні певних фактів пов'язаних з О. Кандибою.

⁴⁶ Українське Історично-філологічне Товариство в Празі засновано в 1923 році за ініціативою професорів філософічного факультету УВУ. Першим і довголітнім головою цього центрального українського наукового товариства був проф. Дмитро Антонович. Про молодих членів Товариства С. Наріжний пише: «Поповнення рядів Т-ва новими активними членами в пізніших роках частково дали й молоді наукові сили, що закінчували свої високошкільні студії на еміграції — переважно в Празі — й віддавалися продовженню наукової діяльності (Д-р М. Антонович, Д-р І. Борковський, Д-р М. Гнатишак, Д-р Ол. Кандиба, Д-р Б. Крупницький, Д-р С. Наріжний. Д-к К. Чехович і інші). Симон Наріжний, *Українська еміграція*, стор. 197. Короткий огляд діяльності УІФТ подав С. Наріжний в інформативній статті «Українське Історично-Філологічне Товариство в Празі», *Українська книга*, ч. VIII—X, 1938, стор. 149—151.

⁴⁷ С. Наріжний, «15 літ діяльності Українського Історично-філологічного Товариства в Празі (1923—1938)», *цит. пр.*, стор. 11.

О. Кандиба подавав правдоподібно критичний огляд різних гіпотез і наукової літератури, що відносилися до трипільської культури. Друга і третя семінарійна праця («Розкопки в Галичині 1928 р.» і «Галицька мальована кераміка») відносилися до його археологічних знахідок в 1928 році і також до критичного обговорення галицької неолітичної кераміки і її класифікації. Ці три праці в'яжуться з тематикою його дисертації «Неолітична мальована кераміка Галичини» (1930). І врешті його четверта семінарійна праця «Погляди Грушевського на початки людської громади» найбільш правдоподібно була присвячена критичному розглядові студії М. Грушевського «Початки громадянства, генетична соціологія», яка була видана Українським Соціологічним Інститутом в 1921 році. Можливо, що він також в цій праці розглядав перший том *Історії України-Руси* в контексті своєї теми. На превеликий жаль не знаємо погляду О. Кандиби на гіпотези Грушевського про початки суспільного життя. Проте ця тема вказує, що молодий вчений також цікавився історичною або генетичною соціологією, антропологією і науковою творчістю найвидатнішого українського історика.

Свої наукові дослідження присвятив Олег Кандиба вивченню трипільської культури, що відноситься до археологічних періодів неоліту та енеоліту.⁴⁸ Його спеціальністю було дослідження трипільської мальованої кераміки і інших трипільських археологічних пам'яток в Галичині, а пізніше в Буковині. Вибір Галичини не був випадковий — він не міг брати участі в археологічних експедиціях в советській Україні — тому обмежив свої дослідження до західно-українських земель.

Уже давніше я висловив припущення, що В. Щербаківський, який сам вивчав трипільську культуру,⁴⁹ дораджував Кандибі зайнятися її систематичним вивченням і можливо мав вплив на вибір теми до його докторської праці.

Головною науковою працею О. Кандиби до 1930 р. включно була його дисертація *Неолітична мальована кераміка Галичини*.⁵⁰ Ця праця базується на його дослідженні керамічних трипільських пам'яток, які

⁴⁸ Обширна характеристика трипільської культури подана в Я. Пастернака, *Археологія України*, стор. 127—150 і в *Археології української РСР*, том I, Київ, 1971, стор. 150—177.

Пам'ятки трипільської культури археологи ділять на три періоди: ранній (4500—3500 до Хр.), середній (3500 до 2750 до Хр.) і пізній (2750 до 2000 до Хр.).

⁴⁹ У 1923 році в Науковому збірнику УВУ появилася праця В. Щербаківського «Мальована неолітична кераміка на Полтавщині», яка одержала прихильну рецензію М. Макаренка в українознавчому журналі «Україна», кн. 6, 1925, стор. 129—130. Цій темі він також присвятив свої пізніші археологічні праці. Бібліографія наукових праць Щербаківського подана в Петра Курінного, *Історія археологічного знання про Україну*, Мюнхен, УВУ, 1970, стор. 128—129.

⁵⁰ Oleh Kandyba, *Haličská pomalovaná keramika neolitická*. Doktorska disertace. Praha, 130 p. + XVI.

зберігалися у львівських і краківських музеях в 1928 році і на багатій різномовній науковій літературі.⁵¹

Докторська праця О. Кандиби складається з вступу, двох головних розділів, заключення і додатків. Упершому розділі він докладно обговорює наукову літературу й подає критичні замітки до різних гіпотез українських і неукраїнських археологів, які відносилися до характеру і періодизації пам'яток трипільської культури. Кандиба також подає порівняльну аналізу мальованої кераміки в чотирьох культурних районах: малярському, тессалійському, болгарському і українсько-румунському. Він приходить до висновку, що „Geografické poměry, t. j. rovinný ráz krajiny a četné splavné řoky způsobily, že kultura pomalované na ohromných rozlohách Ukrainy, Haliče a Rumunska zachovala poměrně velkou jednotu, a však již nyní můžeme rozlišovati v ní několik skupin“.⁵² Даліше О. К. обговорює класифікацію кераміки «групи А» і «групи Б». Наступний розділ (стор. 33—95) присвячений докладній аналізі галицької мальованої кераміки в контексті розвитку різних фаз трипільської культури. Тут він подає свою власну типологічну і хронологічну класифікацію галицької неолітичної кераміки. На думку проф. Альбіна Стоцького, головного рецензента дисертації Кандиби, це була перша велика спроба насвітлити в науковій літературі це складне і скомпліковане питання. В додатках до дисертації О. Кандиба містить таблиці археологічних знахідок, мапи і інші матеріали, які ілюструють його гіпотези, аналізу і заключення.

На цьому місці друкуємо рецензію Альбіна Стоцького на дисертацію Кандиби, яка являється важливим документом і головним критичним відгуком на головну археологічну працю молодого науковця.

Оцінка дисертаційної праці п. О. Кандиби⁵¹

Пан Кандиба обґрунтував свою працю головно на результатах власних студій на галицькому матеріалі, з ким він дуже докладно ознайомився під час своєї студійної подорожі по галицьких музеях — від червня до вересня — 1928 р. і при розкопках 1929 р.

У першій частині своєї праці він подає короткий перегляд цілого питання неолітичної мальованої кераміки і додає власні, критичні замітки до дотепер ще не вирішених проблем. Напр., щодо причин плещадок (токів), він погоджується на підставі власного досвіду з 1929

⁵¹ „předložena práce zakládá se na výsledcích vlastního studia haličské pomalované keramiky v museích lvovských a krakovských v roce 1928“, О. Кандиба, *op. cit.*, p. 2.

⁵² О. Кандиба, *op. cit.*, p. 17.

⁵³ В додатку ч. 3 друкуємо повний зміст дисертації О. Кандиби.

⁵⁴ Děkanství filosofické fakulty university Karlové v Praze, „Posudek o disertační práci p. О. Kandyby“, 12 května 1930.

Цей університетський документ переклав з чеської мови д-р Марко Антонович, за що складаємо йому щирю подяку. Рецензію проф. Стоцького в чеській мові долучуємо в джерельних додатках до нашої праці.

року з Біляшевським і з Шухардтом, що це рештки хат, а не могили, як думали Хвойка і Штерн. Дуже скептично — і правильно — він виступає проти різних гіпотез про походження і занепад мальованої кераміки, тому що дотеперішній матеріал таких гіпотез аж ніяк не виправдує. З цієї самої причини він відкидає і всякі гіпотези антропологічні та етнічні.

В головній частині своєї праці подає п. Кандиба докладну типологічну і хронологічну класифікацію галицького матеріалу. Це перша велика спроба з'ясувати це складне і з уваги на брак надійного матеріалу дуже схоплюване питання. Пан Кандиба перший подав ясні типологічні ряди форм і орнаментів, що йому дало можливість знайти елементи контакту з українською мальованою керамікою і укласти принаймні в головних рисах її класифікацію.

Пан Кандиба не приділяв тим часом у своїй праці уваги мистецько-естетичним питанням, тому що спершу треба було дотепер неясний матеріал розкласифікувати формально і хронологічно визначити його місце в цілому неолітичному ареалі.

Рекомендую прийняти працю п. Кандиби як базу для дальшого продовження ригорозів.

Прага, 12 травня 1930

Проф. д-р Альбін Стоцький

Тема дисертації п. Кандиби мені досить далека, однак уважаю його методу праці цілковито правильною, а тому приєднуюся до оцінки проф. Стоцького.

Д-р В. Бірнбаум

100 к(орон) ч.(чеських) для п. проф. Стоцького

100 Кч для проф. Бірнбаума

приймав 16/5 Й. Махачек (?)

Якщо дисертація має бути правдивим показником оригінального дослідження, опанування методології досвіду і нового внеску в наукову літературу — то Олег Кандиба повністю вив'язався з свого завдання. На основі докладної аналізи археологічних пам'яток галицької неолітичної кераміки, він перший, як зазначає А. Стоцький, подав її аналізу різновидних форм і її класифікацію. Це був новий і тривалий вклад молодого науковця в археологічну літературу.

На 23 році життя Олег Кандиба виявив себе здібним і непересічним археологом і активним діячем в чеських і українських наукових установах.

ДЖЕРЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

1.

З протоколу рігорозів філософського факультету Карлового університету

Aus dem *Rigorosa* — *Protokoll der Philosophischen Fakultät der Karls-Universität*, Bd. III, Nr. 1671 —

O. K.,

geb. 8. 7. 1907 in Zitomir/Ukraine

Reifeprüfung am 11. 11. 1924 (die Abiturse des „Ukrajinski hromadski komitet“ in Prag)

Studien auf der Phil. Fakultät seit dem Wintersemester 1925/26 bis Sommersemester 1929 incl.

Wissenschaftliche Abhandlung: Neolithische bemalte Keramik in Galizien

2-stündiges Fachrigorosum aus der Prähistorische archäologie und Kunstgeschichte (am 6. 10. 1930) — vorzüglich

1-stündiges Rigorosum aus der Philosophie (am 15. 10. 1930) — genügend

Promotion — am 18. 10. 1930

Rektor — Augustin Miříčka

Dekan — Miloš Weingart

Promotor — Václav Tille

2.

Деканат філософського факультету Карлового університету в Празі.

Оцінка дисертаційної праці п. О. Кандиби

Posudek o disertační práci p. O. Kandyby.

Pan Kandyba založil svou práci hlavně na výsledcích vlastních studií na haličském materiálu, s nímž se velmi důkladně seznámil na studijní cestě po haličských museích — od června do září — r. 1928 a při výkopech r. 1929.

V první části své práce podává stručný přehled celé otázky pomalované keramiky neolithické a připojuje vlastní, kritické poznámky k dosud nerozřešeným problémům. N. př. ve příčině plošcadek (točků), souhlasí podle svých zkušeností z roku 1929 s Baljaševským a se Schuchhardtem, že to jsou zbytky chat a nikoli hroby, jak se domnívali Chvojka a Stern. Velmi skepticky — a právem — se staví proti rozličným hypothesám o původu a o zániku pomalované keramiky, protože dnešní materiál takových hypothes nikterak neopravňuje. Z téhož důvodu odmítá i veškeré hypothesy anthropologické a ethnické.

V hlavní části své práce podává p. Kandyba podrobné třídění haličského materiálu po stránce typologické i po stránce chronologické. Jest to prvý velký pokus o zvládnutí této obtížné a pro nedostatek spolehlivého materiálu velmi komplikované otázky. Pan Kandyba podal poprvé přehledie typologické řady tvarů i ornamentů, což mu umožnilo vyhledati stěné body s pomalovanou keramikou ukrajinskou a provésti — aspoň z hruba její třídění.

Pan Kandyba nepřihlížel prozatím ve své práci k otázkám umělecko-esthetickým, protože bylo nejprve třeba nepřehledný dosud materiál roztržiti po stránce tvarové i chronologické a určití jeho místo v celé neolithické oblasti.

Doporučuji práci p. Kandybovu k přijetí za základ dalšího řízení rigorosního.

V Praze, dne 12. května 1930.

Prof. Dr. Albin Stocky

3.

ЗМІСТ ДОКТОРСЬКОЇ ПРАЦІ О. КАНДИБИ HALIČSKÁ POMALOVANÁ KERAMIKA NEOLITHICKÁ

OBSAH.

I. Úvod	str.	1—3
II. Všeobecné úvahy pomalované keramice	„	4—32
a) Dějiny badání	„	5—5
b) Sídlení a pohřbívání lidu pomalemané keramiky	„	7—11
c) Oblasti pomalované keramiky	„	12—24
d) 1) Keramika uherské (lengyelské) oblasti	„	13
2) Keramika thessalské oblasti	„	14—15
3) Keramika bulharské oblasti	„	16
4) Keramika Ukrajinsko-rumunské oblasti	„	17—24
d) Otázka původu a zániku pomalované keramiky	„	25—28
e) Pomalovaná keramika po stránce ethnické a anthropo- logické	„	29—30
f) Chronologie skupin pomalované keramiky	„	31—32
III. Haličská pomalovaná keramika	„	33—95
a) Předběžné úvahy	„	34—36
b) Keramika rytá	„	37—39
c) Keramika nezvyšká	„	40—43
d) Keramika šypenecká	„	44—45
e) Keramika zališčycská	„	46—53
f) Keramika horodnycká	„	54—59
g) Keramika bilčecká	„	60—68
h) Keramika košylovecká	„	69—74
i) Keramika kanelovaná	„	75—76
k) Keramika hřebenová	„	77—79
l) Hliněná plastika	„	80—85
m) Nástroje	„	86—89
n) Typologie a relativní chronologie skupin haličské po- malované keramiky	„	90—95
IV. Závěr	„	96—120
V. Poznámky	„	103—129
VI. Zkratky	„	130
VII. Obrázky	tb.	I—XIII
VIII. Tabulky nálezů		XIV—XVI
IX. Mapy		I—II

ПЕРЕКЛАД*

«Галицька неолітична мальована кераміка» (Докторська дисертація)

З М І С Т

I. Передмова, стор. 1-3.

а) Історія дослідження, стор. 5-6, б. Оселі і поховання носіїв мальованої кераміки, стор. 7-11, в) Територія мальованої кераміки, стор. 12-24, в) 1) Угорська кераміка (лендельська), стор. 13, 2) Кераміка тассальської області, стор. 14-15, 3) Кераміка болгарської області, стор. 16, 4) Кераміка українсько-румунської області, стор. 17-24, г) Питання походження і занепаду мальованої кераміки, стор. 25-28, г) мальована кераміка з огляду етнічного і антропологічного, стор. 29-30.

II. Загальні дослідження, стор. 5-6.

III. Галицька мальована кераміка, стор. 33-95.

а) Попередні міркування, стор. 34-36, б) Рита кераміка, стор. 38-39, в) Незвиська кераміка, стор. 40-43, г) Шипинецька кераміка, стор. 44-45, г) Заліщицька кераміка, стор. 46-53, д) Городницька кераміка, стор. 54-59, е) Більчеська кераміка, стор. 60-68, е) Кошиловецька кераміка, стор. 69-74, ж) Жолобкована кераміка, стор. 75-76, з) Гребінцева кераміка, стор. 77-79, и) Глиняна пластика, стор. 80-85, і) Приладдя, стор. 86-89, к) Типологія і релятивна хронологія мальованої кераміки, стор. 90-95, груп галицької.

IV. Закінчення (підсумки), стор. 96-102.

V. Примітки, стор. 103-129.

VI. Скорочення, стор. 130.

VIII. Таблиці знахідок XIV-XVI.

VII. Ілюстрації таблиці I-XIII.

IX. Мапи I-II.

(Продовження в наступному числі)

---

* З чеської мови переклав д-р Марко Антонович.